

УДК 371.13

DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-31

С.Г. САДОВЕНКО,

*аспірант кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності
Запорізького національного університету*

ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТІЙНОГО КОНСТРУКТУ «ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ»

У статті зроблено дефінітивний аналіз понятійного конструкту «психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу». Зокрема досліджено визначення педагогічної, психолого-педагогічної компетентностей у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Проаналізовано складові та компоненти розуміння і потрактування сутності зазначених компетентностей дослідниками, визначено специфічні риси та відмінності у підходах щодо тлумачення їх сутності та ролі у діяльності педагога. Підкреслено, що створення технології розвитку психолого-педагогічної компетентності викладача є необхідною умовою формування висококваліфікованого спеціаліста. Актуальність дослідження полягає у тому, що сучасний педагог в умовах модернізації освітньої системи повинен бути не тільки кваліфікованим спеціалістом у галузі професійно орієнтованих знань. Він має володіти необхідними компетентностями, щоб сформувати майбутнього висококваліфікованого фахівця, надати йому професійні знання, уміння та навички, виховати особистість, що спрямована на саморозвиток, самовдосконалення і має активну громадянську позицію. Визначено, що психолого-педагогічна компетентність викладача спеціальних дисциплін технічного коледжу відрізняє різні аспекти його педагогічної діяльності в навчальному закладі: участь в освітньому та виховному процесах; проблему саморозвитку та самореалізації; індивідуально-психологічну готовність до професійної діяльності, творчості; особистісно-гуманістичну орієнтацію, що потребує створення науково-методичної системи, яка б сприяла розвитку викладача-початківця та формувала висококваліфікованого педагога.

У статті зроблено висновок, що проблема саме розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу не набула ще достатнього наукового обґрунтування та дослідження, тому необхідно продовжити роботу щодо створення технології розвитку психолого-педагогічної компетентності викладача, яка б задовольняла потреби розвитку молодого за досвідом педагога та формувала висококваліфікованого спеціаліста.

Ключові слова: компетентність, педагогічна компетентність, психолого-педагогічна компетентність, спеціальні дисципліни, технічний коледж, педагогічна діяльність.

The article defines the conceptual construct «psychological and pedagogical competence of teachers of special disciplines at the technical college», in particular, the definition of pedagogical, psychological and pedagogical competencies in the work of domestic and foreign scholars is researched. The components of understanding the essence of these competencies by researchers are analyzed, specific features and differences in approaches to the interpretation of their essence and role in the activities of the teacher are determined. It was emphasized that the creation of technology for the development of psychological and pedagogical competence of the teacher is a prerequisite for the formation of a highly skilled specialist. The urgency of the study is that modern educator in the conditions of modernization of the educational system should be not only a qualified specialist in the field of professionally oriented knowledge. He or she must have the necessary competencies to form a future highly skilled specialist, to provide him or her with professional knowledge, skills and abilities; to educate a person directed at self-development, self-improvement, who has an active social position. It is determined that the psychological and pedagogical

competence of the teacher of special disciplines at a technical college reflects various aspects of his pedagogical activity in an educational institution: participation in educational and educational processes, the problem of self-development and self-realization, individual psychological readiness for professional activity, creativity, personality-humanistic orientation that requires the creation of a scientific and methodological system meeting the needs of the younger generation based on the teacher's experience so as to form a highly skilled teacher. The article concludes that the problem of the development of psychological and pedagogical competence of the teachers of special disciplines at the technical college has not yet received sufficient scientific substantiation and research; therefore, it is necessary to continue work on the creation of techniques for development of teacher's psychological and pedagogical competence that would meet the needs of the younger generation and form a highly skilled specialist.

Key words: competence, pedagogical competence, psychological and pedagogical competence, special disciplines, technical college, pedagogical activity.

В статье сделан дефинитивный анализ понятийного конструкта «психолого-педагогическая компетентность преподавателей специальных дисциплин технического колледжа». В частности исследовано определение педагогической, психолого-педагогической компетентности в работах отечественных и зарубежных учёных. Проанализированы составляющие и компоненты понимания и трактовки сущности указанных компетентностей исследователями, определены специфические черты и различия в подходах относительно толкования их сущности и роли в деятельности педагога. Подчёркнуто, что создание технологии развития психолого-педагогической компетентности преподавателя является необходимым условием формирования высококвалифицированного специалиста. Актуальность исследования заключается в том, что современный педагог в условиях модернизации образовательной системы должен быть не только квалифицированным специалистом в области профессионально ориентированных знаний. Он должен обладать необходимыми компетенциями, чтобы сформировать будущего квалифицированного специалиста, предоставить ему профессиональные знания, умения и навыки, воспитать личность, которая направлена на саморазвитие, самосовершенствование и имеет активную гражданскую позицию. Определено, что психолого-педагогическая компетентность преподавателя специальных дисциплин технического колледжа отражает различные аспекты его педагогической деятельности в учебном заведении: участие в образовательном и воспитательном процессах; проблему саморазвития и самореализации; индивидуально-психологическую готовность к профессиональной деятельности, творчеству; личностно-гуманистическую ориентацию, что требует создания научно-методической системы, которая бы удовлетворяла потребности развития начинающего преподавателя и формировала высококвалифицированного педагога. В статье сделан вывод о том, что проблема именно развития психолого-педагогической компетентности преподавателей специальных дисциплин технического колледжа не получила еще достаточного научного обоснования и исследования, поэтому необходимо продолжить работу по созданию технологии развития психолого-педагогической компетентности преподавателя, которая бы удовлетворяла потребности развития начинающего педагога и формировала высококвалифицированного специалиста.

Ключевые слова: компетентность, педагогическая компетентность, психолого-педагогическая компетентность, специальные дисциплины, технический колледж, педагогическая деятельность.

Постановка проблеми. Психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін технічних коледжів є визначальною складовою у підготовці висококваліфікованих спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці. Дослідження проблеми розвитку компетентностей викладачів потребує врахування цільових, змістових, структурних характеристик, які у широкому розумінні являють собою систему понять і уявлень про професійно-педагогічну діяльність, мету, зміст, форми і способи організації науково-методичної роботи в коледжі. Розвиток психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін виконує визначальну функцію в їх професійному зростанні та вдосконаленні, сприяє підвищенню кваліфікації з урахуванням особливостей кожного етапу педагогічної діяльності, проте цілісної системи, технології, яка б враховувала різні аспекти діяльності молодого за досвідом педагога, надавала б можливість опанувати основи сучасної педагогіки, психологічні навички тощо, на сьогодні не існує. Виникає протиріччя між вимогами до рівня психолого-педагогічної підготовки майбутнього викладача спеціальних дисциплін технічного коледжу та відсутністю науково обґрунтованої системи такої підготовки. Є соціальне очікування на педагога, який буде

здатний до самовдосконалення, системного підвищення своєї кваліфікації, в тому числі її психолого-педагогічної складової.

Таким чином, початок педагогічної діяльності викладача з інженерною освітою супроводжується значними труднощами, що пов'язані з відсутністю знань форм та методик викладання дисциплін, вікової психології студентів, основ педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми аналізу компетентностей викладача, в тому числі і психолого-педагогічної компетентності, приділяли значну увагу багато вітчизняних та зарубіжних дослідників. У працях В.В. Ягупова, К.В. Шапошникова, М.С. Голованя розглядається поняття професійної компетентності. Професійно-педагогічну компетентність викладача досліджували Л.С. Отрощенко, О.О. Юртаєва, Н.В. Кузьміна. Аналізу соціокультурних компетентностей особистості присвячено дослідження Г.В. Локаревої [5]. Проблеми формування життєвих компетентностей в освітньому процесі розглядаються у працях Г.І. М'ясоїд та Т.І. Юсипової [6]. Проте проблема розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу у дослідженнях науковців не знайшла достатнього висвітлення та обґрунтування, що потребує аналізу цієї проблеми та пошуку можливих напрямів її вирішення.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження: проаналізувати дефініції понятійного конструкту «психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу» у працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній педагогіці існує багато досліджень, в яких розглядається поняття «компетентність». Наприклад, Ю.Н. Ємельянов вважає, що компетентність – це рівень засвоєння соціальних та індивідуальних форм активності, який дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві [4, с. 36]. На думкою Є.І. Огарєва, «компетентність – категорія оцінна, вона характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності, де розвиток її здібностей людини надає їй можливість виконувати кваліфіковану роботу, приймати відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та вдосконалювати дії, що приводять до раціонального й успішного досягнення визначених цілей» [7, с.10].

У Словнику з професійної освіти компетентність визначається як «сукупність знань і вмінь, необхідних для професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [9].

На думку Г.В. Локаревої, компетентність – це інтегрована якість особистості, сформована на певному рівні завдяки цілеспрямованому процесу засвоєння природно-соціальної інформації, яка стає набуттям у формі знань, умінь, навичок, досвіду і дає змогу отримати позитивний результат у відповідній сфері діяльності [5]. Дослідниця вважає, що професійна компетентність у загальному уявленні (вигляді) як комплексне утворення містить такі ключові компетентності, як: інформаційна, когнітивно-фахова, інструментально-професійна, комунікативна.

Що стосується компетентності педагога, то в науковій літературі зустрічається дуже багато понять, що не мають принципових відмінностей у тлумаченні: «професійна компетентність викладача», «професійно-педагогічна компетентність», «педагогічна компетентність», «психолого-педагогічна компетентність». Це питання вже розглядалось частково і в наших попередніх публікаціях [11; 12].

Продовжуючи дослідження, проаналізуємо, як розглядають ці поняття вітчизняні та зарубіжні науковці. На сьогодні в науковому обігу існує чимало підходів, але наявні суттєві розбіжності у визначеннях компонентів та складових, ознак та характеристик понять у працях різних науковців. Можемо спостерігати випадки тлумачення ідентичних термінів з принципово різних позицій, що робить неможливим створення системи порівняння, класифікації для визначення характерних рис або відмінностей в розумінні термінів або понять, тому пропонуємо створення серії структурно-логічних схем та блоків, які продемонструють розгляд проблеми від конкретного аналізу понять, компонентів та елементів до загального огляду та аналізу.

Однією з найбільш поширених характеристик стосовно діяльності викладача є проблема визначення його педагогічної компетентності. Цьому питанню присвячено дослідження багатьох науковців, але ми, проаналізувавши висновки різних вчених, вирішили зупинитися на працях Н.А. Амінова, Н.П. Волкової та Є.І. Рогова як таких, що найбільш різнопланово розглядають це поняття (рис.1) [1; 2; 10].

Проблема педагогічної компетентності в контексті співвідношення з соціальними особливостями педагога розглядається у працях Н.А. Амінова як визначення провідної ролі

спілкування, оскільки спілкування сприяє успішній педагогічній діяльності. Вважаємо це твердження дещо спрощеним, воно не включає всю різнобічність діяльності викладача.

Якщо Н.А. Амінов [1, с. 18] акцентує увагу соціальних аспектах роботи педагога, то Є.І. Рогов розглядає педагогічну компетентність як професіоналізм викладача, що складається зі змін, які відбуваються в роботі педагога, що забезпечує якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань.

А в дослідженнях Н.П. Волкової педагогічна компетентність подається як інтегративна риса викладача, що включає знання, вміння, навички, які зумовлені кваліфікаційними вимогами, а також особистісні нахили, орієнтири стратегії розвитку власної культури особистості, поглиблення та накопичення власного педагогічного досвіду та інноваційна діяльність.

Вважаємо, що саме це потрактування найбільш ґрунтовне та відображає більший спектр діяльності та особистості педагога, рівень його компетентності на певному етапі та вектор подальшого педагогічного зростання в майбутньому.

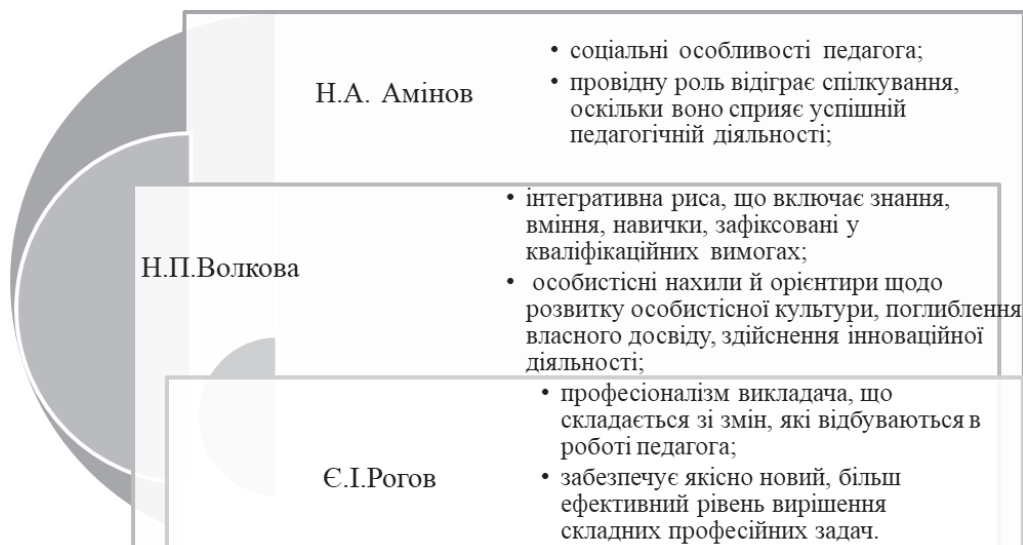

Рис.1. Педагогічна компетентність

Треба зазначити, що педагогічна та психолого-педагогічна компетентності іноді розглядаються науковцями як синоніми.

Багато дослідників, чії праці присвячені теми розвитку компетентностей в діяльності викладача, зазначають важливість таких факторів, як педагогічне спрямування (педагогічна спрямованість), професійна спрямованість, особистісна спрямованість на педагогічну діяльність.

Наприклад, М.В. Опольська визначає сутність професійної спрямованості як прояв нахилу особистості та придатність до соціально значущої діяльності, наявність домінуючих професійних мотивів, інтересів, цільових установок і ціннісних орієнтацій, стійкого позитивного ставлення до дійсності, соціуму, професійної діяльності [8].

Як про один з найважливіших чинників досягнення вершин у професійно-педагогічній діяльності О.А. Дубасенюк говорить про особистісну спрямованість на педагогічну діяльність, що визначається дослідником як сукупність стійких мотивів, що зорієнтовують діяльність особистості і які характеризуються інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, що відображають світогляд людини [3, с. 147]. Науковець зазначає, що спрямованість передбачає стійкий інтерес до особистостей тих, кого навчаєш, здатність до педагогічної творчості, схильність займатися саме цим видом діяльності, усвідомлення своїх здібностей.

Аналізуючи методичні аспекти розвитку психолого-педагогічних компетентностей викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу, ми пропонували виділити такі складові психолого-педагогічної компетентності викладача цієї категорії [11]: психолого-комунікативна, педагогічна (предметна, дидактична, методична; управлінська, проєктивна та рефлексив-

на компетентності (рис. 2). На наш погляд, саме поєднання всіх означених компонентів у цілісну систему навчально-методичної роботи технічного коледжу сприятиме поетапному розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін, формувати ме висококваліфікованого спеціаліста, спрямованого на саморозвиток та самореалізацію.

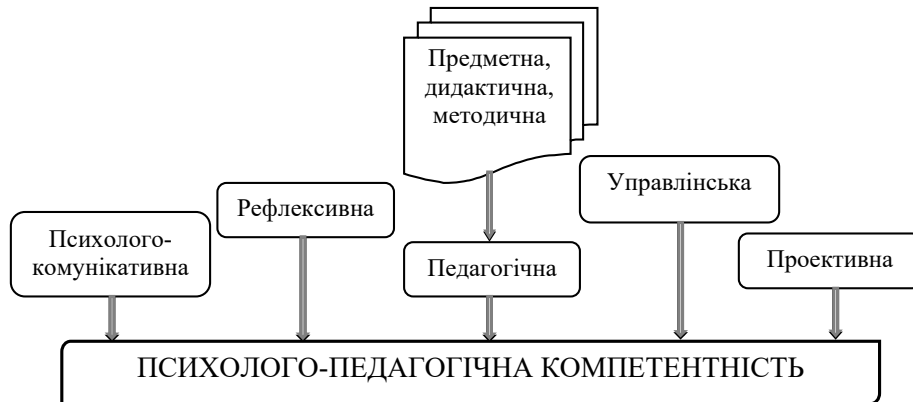

Рис. 2. Складові психолого-педагогічної компетентності викладача

Проаналізувавши різні аспекти висвітлення питання компетентності в цілому та психолого-педагогічної компетентності, зокрема різними дослідниками в попередніх наших публікаціях [12], ми дійшли до визначення поняття «психолого-педагогічна компетентність викладача спеціальних дисциплін технічного коледжу».

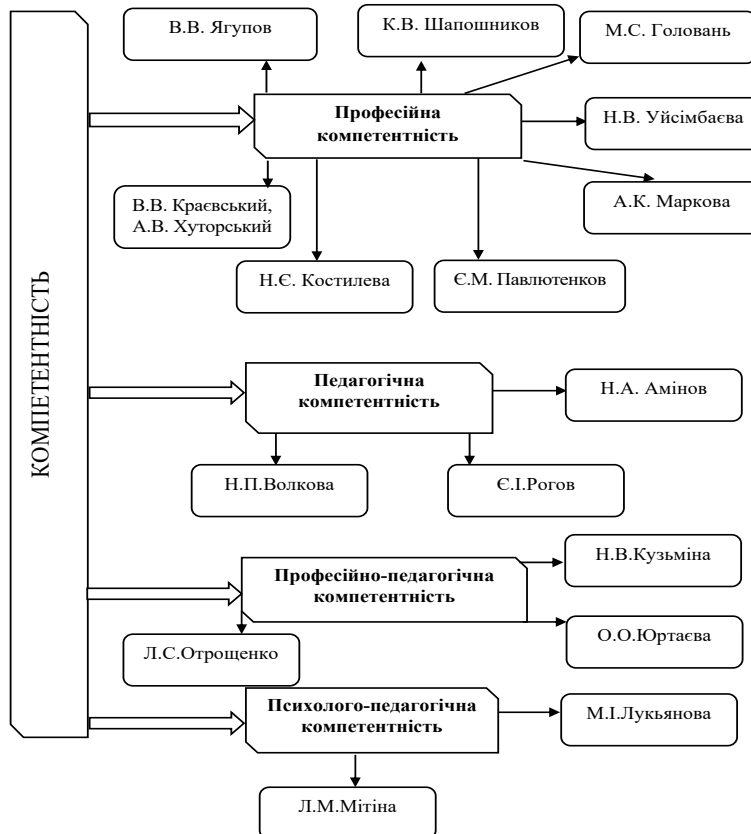

Рис. 3. Розгляд поняття «компетентність» в дослідженнях українських та зарубіжних науковців

Отже, психолого-педагогічна компетентність викладача спеціальних дисциплін технічного коледжу – це рівень педагогічної культури, що впливає на спроможність викладача діяти професійно в різних психологічних умовах, володіння глибокими знаннями з предмета, сучасними методиками викладання, виконання управлінських функцій на високому організаційному рівні, його здатність до комунікації з усіма учасниками освітнього процесу, прогнозування очікуваних результатів своєї діяльності, вміння об'єктивного аналізу власної роботи та прагнення до самовдосконалення.

Проаналізувавши різні аспекти трактування поняття «компетентність» стосовно педагогічної діяльності, ми можемо узагальнити результати. З урахуванням матеріалів попередніх наших публікацій [11] дослідження відповідних дефініцій, структурних компонентів та визначень стосовно їх розгляду в наукових працях різних вчених об'єднано в цілісну схему (рис. 3).

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок: поняття «компетентність» в різних галузях педагогічних знань, а саме соціально-культурній, психологічній, виховній, представлено дуже широко у працях науковців як на сучасному етапі, так і в попередні роки. Проте дефінітивний аналіз понятійного конструкту «психолого-педагогічна компетентність викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу» висвітлено замало, що породжує протиріччя: є високі вимоги до викладача, але немає навчально-методичного та наукового забезпечення процесу формування молодого за досвідом викладача – фахівця своєї справи, який би володів усіма необхідними компетентностями для забезпечення освітнього та виховного процесу на високому професійному рівні.

Висновки. Визначення сутності психолого-педагогічної компетентності викладача представлено досить широко, проте проблема розвитку психолого-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу не набула ще достатнього наукового обґрунтування та дослідження. Вважаємо за доцільне продовжити роботу щодо створення науково-методичної системи, що задовольняла б потреби розвитку викладача та формувала його як майбутнього висококваліфікованого педагога.

Список використаної літератури

1. Аминов Н.А. Задатки, способности и одаренность учителя / Н.А. Аминов // Мир психологи. – 1997. – № 2. – С.18.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. / Н.П. Волкова. – Київ: Академвидав, 2007. – 486 с.
3. Дубасенюк О.А. Методика викладання педагогіки: навч. посіб. 2-ге вид., доп. / О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 375 с.
4. Емельянов Ю.Н. Обучение паритетному діалогу / Ю.Н. Емельянов.– Ленинград, 1991. – С. 36.
5. Локарева Г.В. Соціокультурні компетентності як складова загальної культури творчої особистості / Г.В. Локарева // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. – 2015. – № 2. – С. 36–45.
6. М'ясоїд Г.І. Формування життєвих компетентностей у зв'язку із засвоєнням цілей сталою розвитку у процесі інтегрованого навчання у середній та вищій школах (на прикладі дисциплін «Іноземна мова» та «Біологія») // Г.І. М'ясоїд, Т.І. Юсипіва // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2019. – № 1. – С. 29–36.
7. Огарев В.И. Компетентное образование: социальный аспект // В.И. Огарев. – Санкт-Петербург, 1995. – С.10.
8. Опольська М.В. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх менеджерів-економістів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / М.В. Опольська. Київ. 2009. – 22 с.
9. Професійна освіта: словник: навч. посіб. /уклад. С.У. Гончаренко: за ред. Н.Г. Ничкало. – Київ: Вища школа, 2000. – 380 с.
10. Рогов Е.И. Личность учителя: теория и практика // Е.И. Рогов. – Ростов-на-Дону, 1996. – 154 с.

11. Садовенко С.Г. Методичні аспекти розвитку психолого-педагогічних компетентностей викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу / С.Г. Садовенко // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Педагогічні науки. – 2018. – № 2. – С. 57–65.

12. Садовенко С.Г. Структурний аналіз ключових компетентностей викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу / С.Г. Садовенко // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Педагогічні науки, 2019. – № 1. – С.140–152.